

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-105>

УДК 343.9

Сімавонян В.С., Светлічна С.Ю., Торосян Є.Г.
Національний юридичний університет імені Ярослава МудрогоДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Анотація. У даній статті досліджено сукупність існуючих наукових підходів видатних фахівців у галузі кримінально-процесуального права щодо законності застосування нетрадиційних засобів з метою отримання доказів під час досудового розслідування та встановлення процесуального значення відомостей, отриманих за результатами такого використання. З цією метою було проаналізовано велику кількість теоретичних та практичних джерел як національного, так і світового масштабу. При дослідженні обраної теми було враховано актуальність впровадження застосування нетрадиційних методів досудового розслідування в українське законодавство та запропоновано засоби забезпечення прав особи щодо яких застосовуються такі методи.

Ключові слова: нетрадиційні методи розслідування злочинів, досудове розслідування, гіпнотерапія, фізіономіка, людська свідомість, докази, поліграф.

Simavonian Valeriia, Svetlichna Svitlana, Torosian Yevheniia
Yaroslav Mudryi National Law University

TO THE QUESTION OF USE OF NON-CRITICAL METHODS OF INVESTIGATION OF CRIMES

Summary. This article examines the totality of the existing scientific approaches of prominent specialists in the field of criminal procedural law regarding the lawfulness of the use of non-traditional means for obtaining evidence in the course of pre-trial investigation and establishing the procedural value of the information received on the results of such use. To this end, a large number of theoretical and practical sources, both national and global, were analyzed. The analyzed sources focus on the advantages and disadvantages of introducing non-traditional methods for investigating crimes, the experience of using such methods in foreign law, and the practice of legislative consolidation of their use. The authors analyzed the most common non-traditional methods of investigation of crimes in the world and their evaluation, in particular, by prominent scholars in the field of criminal procedural law. The authors also suggested how to implement such methods in Ukrainian legislation, taking into account national legal realities. The authors outline the general definition of non-traditional methods for investigating crimes, and each of the methods discussed separately, the opinions of scholars regarding the feasibility of using such non-traditional methods in pre-trial investigation are given. Attention the authors also focused on the issue of research existing scientific approaches to the lawfulness of the use of non-traditional means for obtaining evidence in the pre-trial investigation and establishing the procedural value of information obtained from the results of such use. In the study of the chosen topic, the relevance of the introduction of non-traditional methods of pre-trial investigation into the Ukrainian legislation was taken into account and the means of ensuring the rights of the person for which such methods are applied are considered.

Keywords: non-traditional methods of investigation of crimes, pre-trial investigation, hypnotherapy, physiognomy, human consciousness, evidence, polygraph.

Постановка проблеми. Кримінальна процесуальна наука сьогодні досягла такого рівня розвитку, що відповідний науковий прогрес зумовлює модифікацію вже відомих злочинів, розвиток нових тенденцій у злочинності. У зв'язку з цим виникає потреба в оновленні системи способів отримання доказів у кримінальному провадженні.

В деяких провідних країнах ще з 80-х років минулого століття активно використовуються нетрадиційні засоби отримання доказів в кримінальному процесі [1, с. 197]. Українське законодавство також, на наш погляд, потребує реформування та чіткої регламентації можливості застосування таких засобів. Саме це й зумовлює актуальність даного питання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблемних питань використання таких нетрадиційних засобів отримання інформації у кримінальному провадженні присвячено низку наукових праць таких відомих вчених, як Р. Белкін, В. Бахін, В. Весельський, А. Кавалеріс, В. Коновалова, Н. Карпов, О. Крючкова, В. Образцов, Є. Мальцев, О. Ларін,

О. Лускатов, Т. Лускатова, А. Ратінов, М. Селіванов, В. Стратонов, М. Строгович, В. Тертишник, В. Шепітько та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, й надалі залишаються невизначеними деякі питання, які потребують подальшого розгляду та з'ясування. Зокрема, до них можна віднести доцільність впровадження нетрадиційних методів розслідування злочинів до національного законодавства, переваги та недоліки застосування таких методів та гарантування прав осіб, щодо яких такі методи використовуються.

Метою статті є дослідження існуючих наукових підходів щодо законності застосування нетрадиційних засобів з метою отримання доказів під час досудового розслідування та встановлення процесуального значення відомостей, отриманих за результатами такого використання.

Виклад основного матеріалу. Варто погодитись із відомим вітчизняним правознавцем Л.Д. Удаловою у тому, що традиційні прийоми виявлення інформаційного стану суб'єкта й критерії неправди можуть бути не завжди резуль-

тативними. Наявний арсенал криміналістичних засобів та прийомів викриття винного певною мірою обмежений, а межі їх застосування здебільшого детермінуються обсягом зібраних у справі доказів і можливостями їх використання під час проведення слідчих дій [2, с. 3–4].

Саме тому в останні роки науковці та практики у галузі права виявляють неабиякий інтерес відносно нових, нетрадиційних засобів отримання інформації, які ґрунтуються на методах роботи із людською психікою за допомогою алгоритмів гіпнотерапії, кінесики, фізіономіки, психофізичних досліджень за допомогою поліграфа тощо.

На нашу думку, під поняттям нетрадиційних методів розслідування злочинів слід розуміти засновані на спеціальних знаннях прийоми та способи, що мають допоміжний характер під час проведення слідчих дій.

Є. Макаренко акцентує увагу на такому: «Якщо в основі наукових криміналістичних знань лежать філософські, то в основі нетрадиційних – звичайні, донаукові практичні знання. Це спеціалізовані форми людської практики пізнання світу, досвід, який має вплив на науку, а також інші форми знання» [3, с. 247, 248].

Науковці у галузі кримінального права, зокрема, визначають такі загальні умови використання нетрадиційних методів: 1) недостатність інформації, зібраної під час проведення досудового розслідування для розкриття кримінального правопорушення; 2) залучення відповідних фахівців; 3) неупередженість використання таких методів; 4) відомості, отримані нетрадиційними методами розслідування злочинів, не можуть бути визнані доказами у кримінальному провадженні, а виступають лише як орієнтуюча інформація.

Внаслідок проведених досліджень у середині 60-х років ХХ ст. був розроблений метод «слідчого» гіпнозу, що означає застосування методу гіпнорепродукції (репродуктивного гіпнозу) для активізації в пам'яті опитуваних осіб забутих ними важливих обставин кримінальної події [4, с. 12].

На підтримку застосування нетрадиційних методів доказування виступила О.Р. Росинська, яка нагадала, що початок використання практично будь-якого нового нетрадиційного методу в криміналістиці та судовій експертизі, як правило, викликає сумніви щодо його наукового обґрунтування, і противники будують свої заперечення на явних помилках його використання. Проте в міру заглиблення та інтеграції знань у сферу розкриття та розслідування злочинів ці засоби і методи перетворюються, розробляються нові «власно криміналістичні» методики застосування, вивчаються їх можливості у сфері доказування. З плином часу вони перестають називатися нетрадиційними та стають невід'ємною частиною криміналістики [5, с. 121].

Як свідчить практика країн Заходу, застосування прийомів гіпнозу в діяльності судових і правоохоронних органів у процесі розслідування злочинів і викриття винних у їх вчиненні дає змогу значно покращити динаміку розкриття кримінальних правопорушень [6, с. 184].

Характеризуючи гіпноз як один із нетрадиційних методів отримання значущої для кримінального провадження інформації, варто зазначити,

що, на думку згаданого нами Є.І. Макаренка, нетрадиційні методи – це «такі знання та методи, які ще не здобули достатнього визнання і поширення, їх не можна віднести до загальнонаукових у науці, ustalених і впроваджуваних у практику... Якщо в основі наукових криміналістичних знань лежать філософські, то в основі нетрадиційних – звичайні, донаукові практичні знання. Це спеціалізовані форми людської практики пізнання світу, досвід, який має вплив на науку, а також інші форми знання».

Варто відзначити, що вже у той період проблема використання гіпнозу при розкритті та розслідуванні злочинів досліджувалася фахівцями з точки зору допустимості його використання у кримінальному судочинстві з позиції закону та моралі.

До кінця 60-х років минулого століття було опубліковано всього декілька робіт із зазначеної тематики. Значний інтерес до даної проблеми проявили у 70-х роках правоохоронні органи США та інших країн.

Під гіпнозом розуміється стан специфічного сну чи звуженого сприйняття реальності з так званим відключенням критичного сприйняття та підвищеною чутливістю до зовнішнього впливу [7, с. 211].

Необхідність використання репродуктивного гіпнозу обумовлена тим, що потерпілий або свідок схильні до афектогенної амнезії, яка виражається у тому, що з пам'яті людини випадають події, пов'язані з сильним негативним хвилюванням.

Вважаємо, що застосування гіпнорепродукції може кардинально вплинути на хід розслідування злочину. Метод гіпнорепродукції базується на одній з найважливіших властивостей центральної нервової системи – закріплювати тимчасову послідовність процесів, що в ній протікають, і тим самим зберігати можливість відтворення їх у майбутньому.

Частина інформації, яку сприймає людина, фіксується на підсвідомому рівні, і у звичайному стані вона фактично не має доступу до неї, може навіть не здогадуватися про наявність у неї таких знань. В гіпнотичному стані такі дані стають більш доступними до усвідомлення та вербалізації, що робить можливим отримання від допитуваного максимально повної та достовірної інформації.

Таким чином, на наш погляд, інформація, отримана в процесі гіпнорепродукції сама по собі доказового значення у кримінальному процесі не має, але вона може надати важливі відомості для розслідування злочину.

Серед науковців думки щодо використання гіпнозу у кримінальному процесі діаметрально розходяться. Узагальнюючи думки вчених, можна виділити такі негативні аспекти використання гіпнозу: 1) можливість зловживання особливим станом загіпнотизованого шляхом нав'язання інформації [8, с. 238]; 2) «ненауковість» такого методу [9, с. 64–65]; 3) відсутність законних підстав звернення до гіпнозу в інтересах суб'єктів кримінального процесу [10, с. 281].

Одночасно прихильники нетрадиційних методів наводять такі доводи на користь гіпнозу: 1) в ході опитування загіпнотизований залишається суб'єктом кримінального процесу, зберігаючи всі права та обов'язки; 2) такий метод ніколи не буде пріоритетним і може використо-

уватися тільки коли вже використані всі інші способи отримання інформації [11], що ніяким чином не порушує законний порядок розслідування, а лише доповнює його; 3) великий досвід та наукова обґрунтованість гіпнозу у медицині, психіатрії та психології роблять можливим застосування такого методу у кримінальному процесі. Продовжуючи міркування у заданому руслі, відмітимо, що Л. Удалова висуває цікаві пропозиції стосовно проведення гіпнозу, які спрямовані на усунення спірних питань по застосуванню цього методу на практиці. Серед них: 1) обов'язковість добровільної згоди особи, яка підлягає опитуванню, на проведення цієї процедури; 2) гіпносеанс може проводитися виключно фахівцем-гіпнологом, який має медичну освіту за спеціальністю «лікар-психотерапевт», а також юридичну підготовку в галузі кримінального процесу та криміналістики; 3) необхідно забезпечувати неупередженість гіпнолога та заборону навідних запитань, «введення в пам'ять» неправдивої інформації; 4) обов'язкове відеофіксування гіпнозорепродукційного сеансу; 5) якщо це не перешкоджає проведенню сеансу, можлива присутність понятих; 6) неможливість проведення сеансу з особою, яка має медичні протипоказання до цього; 7) заборона присутності оперативних та слідчих працівників при проведенні сеансу; 8) фахівець-гіпнолог має попереджатися про нерозголошення таємниці слідства; 9) можливість участі у процедурі захисника, педагога, перекладача, до відома яких доведені умови та порядок проведення гіпнозорепродукції [12, с. 51].

Окрему увагу варто приділити тим нетрадиційним засобам доказування, які активно почали входити у практику застосування в ході розслідування кримінальних правопорушень, зокрема, поліграфу, який є методом інструментальної діагностики емоційного напруження людини. Поліграф являє собою пристрій, призначений для одночасної реєстрації кількох фізіологічних процесів (дихання, температура тіла, тиск, біотопи мозку, частота серцебиття тощо) на слова-подразники. В деяких зарубіжних країнах (наприклад, США, Германія, Франція) він використовується задля розуміння того, коли особа говорить неправду. В Україні послуги по детекції брехні почали надавати з 1998 р.

Поліграф вирізняється серед інших засобів тим, що його дієвість доведена, науково обґрунтована, принцип роботи пояснений дослідженням внутрішньо-психічного ставлення організму до провокаційних запитань. Його прихильники спираються на те, що реакції організму в цілому не піддаються свідомому контролю людиною, досліджувати результати його роботи може особа, яка має певну базу знань – поліграфолог.

Багато науковців заперечують доцільність застосування даного засобу доказування, наголошуючи на тому, що навіть якщо вважати методики проведення вимірювань більш-менш досконалими, процес оцінювання результатів поліграфістом щоразу матиме суб'єктивний характер, адже: 1) кожна людина індивідуальна і по-своєму реагує на подразник-запитання; 2) обставини, події, щодо яких від осіб будуть намагатися отримати певну інформацію, завжди відмінні від обставин інших подій, навіть доволі

схожих, що унеможливило повну типізацію всіх запитань; 3) люди по-різному можуть розуміти зміст запитань [13, с. 313].

Засади для широкого застосування поліграфа правоохоронними органами встановлені у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ. У ст. 8 цього Закону визначено право органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, допитувати осіб за їх згодою, але інформацію, отриману в такий спосіб, суд не приймає як доказ, вона лише слугує орієнтиром для збору офіційних доказів [14].

Прийняття окремого закону та внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо використання поліграфа сприяло би вирішенню низки питань, зокрема конкретизації сфери та порядку застосування цього науково-технічного приладу й визначенню ролі отриманих результатів психофізіологічної експертизи з використанням поліграфа в системі доказів у кримінальному процесі.

При розслідуванні насильницьких злочинів нерідко використовують психологічний портрет злочинця та психологічні методи ідентифікації.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство, існуючі нормативні документи безпосередньо не регламентують діяльність зі складання психологічних портретів і їх використання в правоохоронній діяльності. При цьому, на наш погляд, необхідно говорити не виключно про психологічний профіль, а про комплексний розшуковий портрет невідомого злочинця, до складу якого входило б вся криміналістично значуща інформація, яку можна використати для розшуку.

А.А. Протасевич, наприклад, у типовій моделі пошукового портрета злочинця пропонує розглядати три складові: 1) ознаки, що характеризують злочинця як об'єкт реального світу і як особистість (соціально-демографічні, функціональні, психічні та ін.); 2) ознака типу зв'язків і відносин (відносин злочинця до потерпілого, викраденого майна, до місцевості, на якій розташоване місце скоєння злочину тощо); 3) ознаки злочинця як суб'єкта кримінальної активності і об'єкта, який бере участь у процесі слідоутворення (дії до, під час і після вчинення злочину, сліди на тілі, одязі злочинця і на об'єктах, з якими він контактував тощо) [15, с. 100–101].

У кінологічній одорології як аналізатор пахучих речовин використовується орган нюху службової собаки, яка робить вибірку людей за пробами їх пахучих речовин з повітря приміщень, де вони перебували хоча б 10-15 хвилин. Для надійної одорологічної вибірки достатньо декількох десятків кубічних міліметрів повітря з молекулами пахучих речовин, які взяті з людини або пахучого сліду. В інструментальній одорології як аналізатори застосовуються фізико-хімічні прилади, які здатні виявляти спектр пахучих речовин, реєструвати його у вигляді ольфактограми і детектувати з високою чутливістю окремі компоненти запаху.

Калугін В.Ю., згаданий нами раніше, зазначає, що одним із сучасних видів досліджень є фоноскопія, яка ґрунтується на фізіологічних особливостях органів мовного апарату людини в залежності від статі, віку, професії та інших

особливостей людини. Одержані дані використовуються для ідентифікації особи за голосом та вирішення інших криміналістичних завдань.

Особливої уваги для практичного застосування заслуговують нетрадиційні методи розслідування злочинів, таких як ергономіка, кінетика.

Дослідження галузі ергономіки, яка комплексно вивчає умови взаємодії людини, машини й середовища з метою забезпечення максимальної ефективності життєдіяльності, безпеки та комфорту людини, складають інтерес для розслідування окремих видів злочинів, наприклад, сексуальних вбивств: 70-90% з них відбувається через вкритину поведінку жертв.

Такий напрям наукових досліджень як кінетика надає можливість отримати невербальну інформацію про людину шляхом дослідження поведінки при невербальному зв'язку у процесі спілкування з нею [16, с. 137].

Для того, щоб вирішити питання допустимості використання результатів нетрадиційних методів отримання інформації як доказів, необхідно визначити саме поняття доказу в кримінальному процесі. Категорія «доказ» сформована на теорії відображення загальних властивостей матерії. М.С. Строгович, наприклад, додає у предмет доказування і проміжні факти, які сприяють слідству у з'ясуванні та встановленні окремих обставин вчиненої події злочину [17].

Висновки і пропозиції. Отже, слід зазначити, що якщо розглядати свідомість людини

як джерела доказів, особа здібна відобразити у пам'яті тільки ті події, в яких вона безпосередньо брала участь, або ж спостерігала чи чула про них. Можливість навіювання та «введення в пам'ять» людини необхідної інформації ще детально не вивчена. Тому умовно можна розглядати результати застосування нетрадиційних методів значущими для кримінального провадження фактами. На нашу думку, дані, отримані таким шляхом, можуть стати важливим чинником у формуванні доказової бази відносно події зареєстрованого кримінального правопорушення, а відповідно можуть вважатися доказами.

Щодо питання гарантування прав допитуваної особи та «можливість» її реалізувати свої права, то задля забезпечення цього слід, на нашу думку, внести зміни до статті 52 КПК, а саме гарантувати обов'язкову участь захисника, та у подальшому прийняти закон, що регламентує процесуальні аспекти використання нетрадиційних методів при досудовому розслідуванні.

Адже використання нетрадиційних засобів розслідування не повинно порушувати права та свободи громадян та одночасно відповідати наступним умовам: 1) добровільна згода опитуваної особи; 2) вказані методи можна застосовувати тільки до психічно та фізично здорових людей; 3) недопустимість завдання шкоди опитуваній особі; 4) пред'явлення результатів застосування методу опитуваній особі; 5) використання відеозапису.

Список літератури:

1. Калугін В.Ю. Нетрадиційні спеціальні знання як засоби отримання значимої для розслідування інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 196–199.
2. Удалова Л.Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 28 с.
3. Макаренко Є.І., Лиховицька Г.В. Використання в розслідуванні злочинів нетрадиційних методів і знань природознавчих наук. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2(33). С. 246–255.
4. Хабалев В.Д. Применение гипноза для активизации памяти опрашиваемых лиц в деятельности зарубежной полиции : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Москва, 1997. 22 с.
5. Борідько О.А., Оржинська Є.І. Перспективи розвитку нетрадиційних методів у криміналістиці. *Криміналістичний вісник*. Київ. 2014. № 2(22). С. 119–122.
6. Гримак Л.П. Гипноз и преступность. Москва : Республика, 1997. 304 с.
7. Образцов В.А., Богомолова С.Н. Криміналістическая психология. Москва : Закон и право, 2002. 448 с.
8. Весельський В.К. Деякі сучасні проблеми слідчої тактики. *Криміналістика XXI століття* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25-26 лист. 2010 р.). 2010. С. 236–240.
9. Коновалова В.Е. Нравственные начала судопроизводства: состояние и тенденции. *Роль и значение Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики* : сбор. науч. трудов. 2002. С. 64–65.
10. Вакулик О.А. Нетрадиційні методи допиту. *Криміналістика у протидії злочинності* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 16 жовтня 2009 р.). Київ : Хай-Тек-Прес, 2009. С. 279–281.
11. Под ред. А.И. Дворкина. Расследование многоэпизодных убийств, совершенных на сексуальной почве : учеб.-метод. пособие. Москва, 2003. 416 с.
12. Удалова Л. Деякі проблемні питання застосування гіпнозу при отриманні вербальної інформації. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 4. С. 47–52.
13. Севастьянова А.Ю. Проблеми використання доказів, отриманих нетрадиційними способами, у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 311–315. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_12_74 (дата звернення: 28.05.2019).
14. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (дата звернення: 16.05.2019).
15. Протасевич А.А. Поисковый портрет преступника как интегративная система. Иркутск : Изд-во ИГЭА, 1999. 108 с.
16. Товтин С. Нетрадиційні способи застосування спеціальних знань під час розслідування сексуальних вбивств. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. Ірпінь, 2016. № 1. С. 135–140.
17. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса: избранные труды. Москва : Наука, 1968. Т. 1. 470 с.

References:

1. Kalugin V.Y. (2016). Netradytsiini spetsialni znannia yak zasoby otrymannia Znachymoi dlia rozsliduvannia informatsii [Non-traditional special knowledge as a means of gathering meaningful information for investigation]. *Yurydychnyi Naukovyi Elektronnyi Zhurnal* [Legal scientific electronic journal] (electronic journal), no. 4, pp. 196–199.
2. Udalova L.D. (2006). Teoretychni zasady otrymannia verbalnoi informatsii u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Theoretical principles of obtaining verbal information in the criminal process of Ukraine] (PhD Thesis). Kyiv : National Academy of Internal Affairs.
3. Makarenko Ye.I., Lykhovytska H.V. (2007). Vykorystannia v rozsliduvanni zlochyniv netradytsiinykh metodiv i znan pryrodnoznavchykh nauk [Use in the investigation of crimes of non-traditional methods and knowledge of natural sciences]. *Scientific Herald of the Dnepropetrovsk State University of Internal Affairs*, no 2(33), pp. 247–248.
4. Khabalev V.D. (1997). Prymenenye hypnoza dlia aktyvyzatsyy pamiaty oprashyvaemykh lyts v deiatelnosti zarubezhnoi politysyy [Application of hypnosis for activation of memory of the polled persons in activity of foreign police] (PhD Thesis), Moscow.
5. Boridko O.A., Orzhynska Ye.I. (2014). Perspektyvy rozvytku netradytsiinykh metodiv u kryminalistytsi [Prospects for the development of non-traditional methods in criminology]. *Kryminalistychnyi visnyk* [Forensic Bulletin] (electronic journal), vol. 22, no. 2, pp. 119–122. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/krvis_2013_2_19 (accessed 20 May 2019).
6. Hrymak L.P. (1997). *Hypnoz y prestupnost* [Hypnosis and Crime]. Moscow : Respublyka, 304 p.
7. Obraztsov V.A., Bohomolova S.N. (2002). Kryminalistycheskaia psykholohiya [Forensic psychology]. Moscow : Zakon i pravo, 448 p.
8. Veselskyi V.K. (2010). Deiaki suchasni problemy slidchoi taktyky [Some modern problems of investigative tactics]. Proceedings of the *Criminalistics of the XXI century* (Ukraine, Kharkiv, November 25-26, 2010). Kharkiv : Pravo, pp. 236–240.
9. Konovalova V.E. (2006). Moralny zasady sydochinstva: stan i tendencii [The moral principles of the proceedings: state and trends]. Kharkiv : Pravo, pp. 178–184.
10. Vakulik O.A. (2009). Netradyciyni metody dopytu [Non-traditional methods of interrogation]. Proceedings of the *Criminalistics in combating crime* (Kyiv, October 16, 2009). Kyiv : Hi-Tech Press, pp. 279–280.
11. Dvorkin A. (2003). Rassledovanie mnogoepisondyh ubiystv, sovershennyh na seksualnoi pochve [Investigation of multiple episode murders committed on a sexual basis]. Moscow : Ekzamen, 416 p.
12. Udalova L.D. (2010). Deyaki problemni pytannya sastosuvannia hypnosu pry otrymanni verbalnoi informacii [Some problematic issues of hypnosis in obtaining verbal information]. Proceedings of the *Criminalistics of the twenty-first century*, (Kharkiv, November 25-26, 2010). Kharkiv : Pravo, pp. 508–510.
13. Sevastyanova A. (2017). Problemy vykorystannia dokaziv, otrymanyh netradyciynymy sposobamy u kryminalnomu provadzhenni [Problems of using the evidence obtained by non-traditional methods in criminal proceedings]. *Molodyi vcheniy*, vol. 12, no. 74, pp. 311–315.
14. The Verkhovna Rada of Ukraine (1992). Pro operatyvny rozshukovy dialnist [On Operative Investigative Activity]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> (accessed 28 May 2019).
15. Protasevich A. (1999). Poyskoviy portret prestupnika kak integrativnaya sistema [The search portrait of the offender as an integrative system]. Irkutsk : Izd-e IGEA, 1999.
16. Tovtin S. (2016). Netradyciyni sposoby zastosuvannia specialnyh znan` pid chas rozsliduvannia seksualnyh ubyvstv [Unconventional methods of applying special knowledge during the investigation of sexual assassinations]. *International Legal Bulletin: Collection of scientific works of the National State Tax Service University of Ukraine*, vol. 1, no. 3, pp. 135–140.
17. Strogovich M. (1968). Kurs sovetskogo ugolovnoho processa [Course of the Soviet Criminal Procedure]. Moscow : Nauka, 470 p.